

ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО
Факультет дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної
Кафедра початкової освіти

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему: «**ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ
«Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»»**

Студентки 2 курсу МАПДЗ групи
Галузі знань : 01 Освіта / Педагогіка
Спеціальності : 013 Початкова освіта
Антонишиної Надії Анатоліївни

Використання чужих ідей,
результатів і текстів мають
посилання на відповідне джерело

Науковий керівник:
Грошовенко Ольга Петрівна,
кандидат педагогічних наук, доцент

_____ (підпис)

_____ (ініціали, прізвище)

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії _____
(підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис)

_____ (прізвище та ініціали)

Вінниця – 2022 рік

План

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»	8
1.1. Формування соціокультурної компетентності молодших школярів як психолого-педагогічна проблема	8
1.2. Уроки інтегрованого курсу «Я досліджую світ» як засіб формування соціокультурної компетентності молодших школярів	15
1.3. Діагностика сформованості соціокультурної компетентності учнів початкової школи	20
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»	35
2.1. Педагогічні умови формування соціокультурної компетентності молодших школярів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ»	35
2.2. Особливості використання інноваційних освітніх технологій у процесі формування соціокультурної компетентності молодших школярів	43
2.2.1. Використання інтерактивних технологій на уроках «Я досліджую світ»	46
2.2.2. Використання проєктної діяльності як засобу формування досвіду соціокультурної взаємодії школярів	53
2.3. Вивчення передового педагогічного досвіду формування соціокультурної компетентності молодших школярів	60
2.4. Методичні рекомендації педагогам щодо формування соціокультурної компетентності молодших школярів	67
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	75
ДОДАТКИ	84

ВСТУП

В умовах сучасного євроінтеграційного процесу кожен громадянин нашої держави має ціннісно ставитися до культурних надбань народу, звичаїв, традицій, бути готовим до активної участі у суспільних справах, виконувати належні йому обов'язки та користуватися своїми правами. В ході демократичних реформ, важливо, щоб кожен громадянин компетентно оцінював події, які відбуваються, відчував себе повноцінним та повноправним членом суспільства, здатним до рішучих кроків, відстоюючи свою громадянську позицію. Важливого значення для кожної особистості набуває орієнтація на відродження національної свідомості, пропагування звичаїв і традицій народу, пробудження патріотичних почуттів, здатність до популяризації українського стилю життя, поглядів, переконань. Основи соціокультурної компетентності закладаються ще з молодшого шкільного віку на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ», на яких учні паритетно знайомляться із здобутками соціального довілля та громадянськими правами, обов'язками.

Актуальність питань формування соціокультурної компетентності висвітлена в Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті, законі України «Про освіту», «Про охорону дитинства», «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», «Державному стандарті початкової освіти», «Концепції нової української школи», де акцентується увага на цінності кожної особистості та зазначається, що виховувати дитину потрібно так, щоб вона була відповідальна не тільки за себе, але й дбала про майбутнє своєї держави, була її гідним громадянином.

Питання формування соціокультурної компетентності молодших школярів неодноразово розглядалося в різних контекстах: політичному, етичному, суспільному, психологічному, філософському, педагогічному тощо. В історії наукової думки відповідне питання презентували у своїх роботах класики зарубіжної (Д. Дідро, Дж. Локк, Я.-А. Коменський, Я. Корчак, Ж. Руссо, С. Френе, Р. Штайнер) та вітчизняної (Г. Сковорода, В.

Сухомлинський, С. Русова, К. Ушинський) педагогіки. Особливості періоду дитинства досліджували ряд провідних психологів: загальний психологічний розвиток дитини (Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Запорожець, Л. Божович, Г. Люблінська, С. Холл); концепції навчання та розвитку дітей (Е. Торндайк, Ж. Піаже, О. Дяченко). Великий внесок у дослідження особливостей соціалізації дитини та входження у культурний простір зробили педагоги (А. Богуш, Н. Гавриш, О. Кононко, О. Савченко, К. Крутій, С. Курінна, Л. Варяниця, І. Печенко).

Науковцями розроблено сучасні концепції соціальної взаємодії особистості з навколишнім довкіллям (Н. Голованова, Н. Заверико, О. Грошовенко, І. Зверева, Н. Лавриченко, Г. Лактіонова, С. Савченко, С. Харченко); соціально-педагогічні засади проблеми відповідно до нової соціокультурної ситуації характеризуються у дослідженнях Т. Алексеєнко, О. Безпалько, В. Болгаріної, Т. Василькової, Ю. Василькової, М. Галагузової, О. Демченко, І. Зверєвої, А. Капської, Л. Коваль, Л. Міщик, Л. Новікової, А. Рижанової, С. Хлебик, Л. Штефан.

У підручниках Н. Андрук, І. Большакової, Т. Воронцової, Г. Остапенка, О. Савченко, І. Стеценко, О. Хомич, Р. Шияна обґрунтовано потенційні можливості інтегрованого курсу «Я досліджую світ» для формування соціокультурної компетентності молодших школярів.

Аналіз наукової літератури засвідчує важливість означеної проблеми. Проте практика роботи вчителів початкової школи показує, що педагоги в недостатній мірі готові формувати соціокультурну компетентність учнів. На уроках «Я досліджую світ» часто зустрічається репродуктивний підхід до забезпечення школярів знаннями, хаотичне компетентнісне зростання. Актуальність відповідної проблеми, її недостатня розробленість у практичній площині зумовили вибір нами теми дослідження: «Формування соціокультурної компетентності молодших школярів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ»».

Об'єкт дослідження: процес формування соціокультурної компетентності молодших школярів.

Предмет дослідження: педагогічні умови формування соціокультурної компетентності учнів початкової школи на уроках «Я досліджую світ».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати ефективність педагогічних умов формування соціокультурної компетентності учнів на уроках «Я досліджую світ».

Відповідно до мети дослідження поставлено такі **завдання:**

1. Проаналізувати стан розробленості проблеми формування соціокультурної компетентності в науковій літературі та педагогічній практиці.

2. Розробити критерії і показники визначення рівнів сформованості соціокультурної компетентності молодших школярів, провести експериментальне дослідження.

3. Виокремити та обґрунтувати педагогічні умови формування соціокультурної компетентності учнів початкової школи.

4. Розробити зміст, форми і методи формування соціокультурної компетентності молодших школярів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Для вирішення поставлених завдань використовувалися **методи дослідження:** аналіз філософської, психологічної та педагогічної літератури, що дав змогу розробити концептуальні підходи дослідження, уточнити сутність соціальної взаємодії, обґрунтувати критерії і показники її сформованості; синтез, порівняння, класифікація, систематизація, узагальнення і конкретизація теоретичних і емпіричних даних, які сприяли визначенню методики формування соціокультурної компетентності молодших школярів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ»; бесіда, опитування, спостереження, аналіз продуктів діяльності, які забезпечили визначення рівнів сформованості соціокультурної

компетентності учнів початкової школи на уроках «Я досліджую світ»; експеримент (констатувальний);

Експериментальна база дослідження: Комунальний заклад «Вінницький ліцей №12». У дослідженні взяли участь 10 вчителів та 54 учнів початкової школи (3-В та 3-Г класи).

Апробація результатів дослідження здійснювалась на V Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами» (17-18 листопада 2021 р.); на VI Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти» (6-7 липня 2022 р.). Результати дослідження висвітлені у наступних публікаціях:

1. Антонишина Н. Формування соціокультурної компетентності молодших школярів у процесі ігрової діяльності. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 6-7 липня 2022 р.) / за ред. Н.О. Пахальчук; О.П. Демченко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля, 2022. Вип. 11. С.174-177.*

2. Антонишина Н. Формування соціокультурної компетентності молодших школярів як психолого-педагогічна проблема. *The III International scientific and practical conference "Development of modern science, experience and trends" (October 11-14, 2022) International Science Group, Boston, USA. 2022. С. 222-225.*

Наукова новизна: вперше проаналізовано поняття «соціокультурна компетентність», визначено особливості формування означеної компетентності у початковій школі, запропоноване власне визначення

поняття «соціокультурна компетентність молодших школярів». Нами виокремлено та обґрунтовано педагогічні умови формування соціокультурної компетентності учнів; запропоновано діагностичний інструментарій (компоненти, критерії, показники, рівні) для визначення ефективності сформованої соціокультурної компетентності молодших школярів.

Практичне значення: запропоновано методичний комплекс, який складається із педагогічних умов, низки форм, методів, прийомів роботи для формування соціокультурної компетентності учнів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Структура роботи. Наукова робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури (73 джерела), додатків. Загальний обсяг роботи – 111 сторінок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аббас Н. Форми і засоби громадянської освіти школярів. *Школа*. 2012. № 4. С. 57-61.
2. Александрова В.Ф. Формування соціокультурної компетентності учнів 8-9 класів у позакласній роботі з української мови: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка. 2017. 276 с.
3. Басюк А. М Олійник Н. А., Білик Т. С. Формування толерантності у молодших школярів. *Перспективи та інновації науки*, 2022. № 6(1 1) . С. 299-309.
4. Басюк А. М. Олійник Н. А. Гендерні відмінності морального розвитку молодших школярів. *Матеріали The 5th International scientific and practical conference. Priority directions of science and technology development* (January 24-26, 2021) SPC. Kyiv, Ukraine. 2021 .P. 805-808.
5. Бех І. Державницьке виховання як суспільно-освітній пріоритет. *Педагогіка і психологія*. 2015. № 2. С. 14-17.
6. Богуш А.М. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку : монографія / Богуш А. М., Варяниця Л. О., Гавриш Н. В. та ін. ; за заг. ред. Гавриш Н. В. Луганськ : Альма-матер, 2006. 368 с.
7. Божок Н. О. Соціокультурна компетенція при вивченні іноземної мови. *Наука і практика*. 2008. С. 49-51.
8. Бондар Т.І. Генеза формування поняття «соціокультурна компетентність». *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020 р., № 71, Т. 1. С.24-30
9. Василюк А. Про роль ключових компетентностей у сучасній освіті. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. Ужгород, 2014. № 31. С. 44-46.

10. Вітюк В. Основні шляхи формування соціокультурної компетентності учнів початкової школи. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2013. 474-479.
11. Вольнова Л. М. Соціокультурна компетентність як складова підготовки студентів – майбутніх фахівців системи діяльності «людина-людина». *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова* : зб. наук. праць. Випуск 28 (52). К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. С.137- 145.
12. Ворожбіт В.В. Українознавчі засади національного виховання школяра. *Вивчаємо укр. мову та літературу. Позакл. робота*. 2014. № 1. С. 2-6.
13. Временко Л. Урок громадянської освіти. *Початкова школа*. 2014. № 8. С. 54-56.
14. Гавриш Н. Національне виховання учнівської молоді. К. : *Шк..світ*, 2011. 128 с.
15. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К. : Либідь, 1997. 376 с.
16. Гончарова-Горяньська М. Соціальна компетентність: поняття, зміст, шляхи формування і дослідження зарубіжних авторів. *Рідна школа*. 2004. № 7-8. С. 71-74.
17. Грошовенко О.П., Пахальчук Н.О., Стахова І.А. Технології формування природничо-екологічної компетентності молодших школярів. *Pedagogy and Psychology in the Modern World: the Art of Teaching and Learning: conference proceedings*, February 26–27, 2021. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2021. P. 31–34. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-041-4-66>.
18. Демченко О.П. Творча самореалізація молодших школярів з проявами обдарованості в умовах дозвілєвої діяльності. *Обдаровані діти – скарб нації: матеріали Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (м. Київ, 8–11 грудня 2020 року)*. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2020. С.111-118.

19. Демченко О.П. Теоретизація соціальної обдарованості через наукову рецепцію психологічних концепцій. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Т. VI : Психологія обдарованості.* Випуск 14. Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2018. С. 36-48.
20. Дидактика: теорія і практика. Навчально-методичний посібник для студентів гуманітарних факультетів / О.С. Березюк, О.М. Власенко. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 212 с.
21. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник. К. : Академвидав, 2004. 352 с.
22. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Н.П. Наволокова. Харків: Основа, 2009. 176 с .
23. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення; викладання, оцінювання. URL: http://www.khotiv-nvk.edukit.kiev.ua/Files/downloads/zagalnoyevrop_rekom.pdf
24. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року №2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
25. Імбер В.І. Впровадження відеоконтенту для формування мовленнєвої компетентності учнів старшої школи. *Матеріали II Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Мова, освіта, наука в контексті міжкультурної комунікації», 15 квітня 2021 р.* Тернопільський національний педагогічний університет ім. В.Гнатюка. Тернопіль. 2021. С.76-77.
26. Казьмірчук Н.С. Особливості національного виховання молоді у ВНЗ. *Досягнення і проблеми сучасної науки: збірник матеріалів доповідей XVI Міжнародної науково-практичної інтернетконференції, 22 січня 2018 року.* Вінниця, 2018. Ч.4. С.31-37.
27. Казьмірчук Н.С., Жовнич О.В., Стахова І.А. Театр природи як засіб формування soft skills в учнів початкових класів. *Наукові записки*

Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. 2020. 61. С.23-30.

- 28.Канашко О. Громадянсько-патріотичне виховання та соціалізація особистості. *Рідна школа. 2014. № 6. С. 34-37.*
- 29.Кардашова І. Виховуємо патріотів України. *Директор школи, ліцею, гімназії. 2013. № 5. С. 60-64.*
- 30.Кірик М. Формування національної самосвідомості учнів : основні завдання та шляхи їх реалізації. *Учитель початкової школи. 2015. № 8. С. 8-12.*
- 31.Кіт Г.Г. Дидактика початкової освіти: практикум. Вінниця: ЦОП «Документ Принт», 2017. 249 с.
- 32.Кодлюк Я. П., Шишак А.М. Інтерактивні методи роботи з підручником у початковій школі. *Методичні орієнтири. Київ №1-3, 2020. С. 25-31 URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/16446/1/Kodliuk_Shyshak.pdf*
33. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоду : затв. наказом МОН України від 16.06.2015р. № 641. *Інформаційний збірник та коментарі МОН України. 2015. № 8. С. 87-95.*
- 34.Копач С. Національно-патріотичне виховання : накази / С.О.Копач, І.І. Стеценко ; упоряд. М.Голубенко. К. : Ред. газет з управління освітою, 2014. 128 с.
- 35.Кривошея Т.М. Спілкуємося з видатними педагогами : робочий зошит з історії педагогіки для студентів ступеня вищої освіти «бакалавр» спеціальності 012 Дошкільна освіта. 2-е видання, доповнене і перероблене. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 199 с.
- 36.Крутий К. Л. Моніторинг як сучасний засіб управління якістю освіти в дошкільному навчальному закладі : монографія. Запоріжжя : ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2006. 172 с.
- 37.Кучеренко О. Громадянське виховання учнів в умовах інноваційної школи. *Виховна робота в школі. 2012. № 1. С. 41-43.*

38. Лукашевич М.П. Соціалізація. Виховні механізми і технології : навч.-метод. посібник. К. : ІЗМН, 1998. 112 с.
39. Любчак Л. Вплив особистості вчителя на формування позитивних мотивів навчання молодших школярів. *Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами : збірник матеріалів IV всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 10-11 грудня 2020 р.) / редкол.: О. П. Демченко, В. І. Імбер, Н. С. Казьмірчук, Н. О. Комарівська, Л. В. Любчак, Н. А. Олійник, А. В. Хіля ; за заг. ред. О.П.Демченко. Вінниця, 2020. Вип. 3. С. 87-91.*
40. Максименко Н.Б. Формування соціокультурної компетентності молодших школярів на уроках української мови. *Наукові педагогічні студії. 2018. URL: https://lib.iitta.gov.ua/715586/1/Nauk-ped-stud_2018-2-55-60.pdf*
41. Маркіна С. Формування моральних цінностей у молодших школярів на основі педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського. Початкова школа. 2014. № 9. С. 13-15.
42. Нісімчук А.С. Сучасні педагогічні технології: навчальний посібник. К.: Просвіта, 2000. 356 с.
43. Овчарук О.В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. К. : К.І.С., 2004.
44. Павлуткіна Л. Я люблю Україну : інтелектуальна гра. *Учитель початкової школи. 2015. № 6. С. 41-44.*
45. Педагогічна майстерність : підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.В. Кривонос та ін.; За ред. І.А. Зязюна. 2-ге вид., допов. і переробл. К.: Вища шк., 2004. 422 с.
46. Пелагейченко М. Урок твоєї мрії: плануємо, мотивуємо, проводимо. Київ : Основа, 2020. 112 с.
47. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. Київ, 2002.

48. Пономарьова К.І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови: методичний посібник. Київ: КОНВІ ПРИНТ, 2020. 88 с.
URL: <https://lib.iitta.gov.ua/722951/1/20.4%20Посібник%20Пономарьова.pdf>
49. Присяжнюк Л. А. Проектуємо. Досліджуємо. Пізнаємо : формування астрономічних уявлень дошкільників засобами колективного проектування. *Дошкільне виховання*, 2012. № 4. С. 8-13.
50. Савченко О. В. Компетентність особистості на когнітивному рівні. *Проблеми сучасної психології*. 2014. Випуск 25. С. 413-414.
51. Слюсаревський М.М. Громадянська компетентність старшокласників у контексті викликів суспільної самоорганізації. *Педагогіка і психологія*. 2015. № 2. С. 35-44.
52. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / за заг. ред. проф. І. Д. Звереві. К. : Центр учбової літератури, 2008. 336 с.
53. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Вибр. тв. : у 5 т. К. : Рад. школа, 1997. Т. 3. 225 с.
54. Тадаєва А. В. Соціально-педагогічний супровід соціалізації молодших школярів в сучасному інформаційному просторі : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : 13.00.05 – соціальна педагогіка. ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Старобільськ, 2016. 23 с.
55. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти : 1–2 кл. Київ : ОСВІТА-ЦЕНТР+, 2018. 240 с.
56. Топчій Л.С. Підготовка майбутніх учителів філологів до формування соціокультурної компетентності учнів старших класів гімназії : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. Одеса : Південноукраїнський національний університет імені К.Д. Ушинського. 2015. 302.

57. Фоменко Т. Визначення поняття «соціокультурна компетентність» у сучасній парадигмі вищої освіти. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи* : зб. наук. праць. Харків : Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, 2014. Вип. 42. С. 149-156.
58. Формування соціально-психологічної компетентності в учнів ПТНЗ : методичні рекомендації / Ю. М. І. Вовковінський, Д. О. Закатнов, Л. С. Злочевська, В. Ф. Орлов : Вид-во ІІТО НАПН України, 2015. 60 с.
59. Чорна К.І. Виховання громадянина, патріота, гуманіста : наук.-метод. посіб. К. : ХІК, 2004. 96 с.
60. Шахрай В. Соціальна компетентність особистості в науковій літературі. Соціальні виміри суспільства: зб. наук. пр. К.: ІС НАН України, 2008. Вип. 11. С. 352-362.
61. Шишак А. М. Інтерактивні методи роботи з підручником у початковій школі. *Сучасна початкова освіта в поглядах молодих науковців* : матеріали II туру Всеукр. конк. студ. наукових робіт зі спеціальності «Початкова освіта». 2019. Вип. 8. С. 138-144.
62. Щодо методичних рекомендацій про викладання навчальних предметів у загальноосвітніх навчальних закладах. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v_437729-16
63. Я досліджую світ: підручник для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах) / І. О. Большакова, М. С. Пристінська. Київ, 2017. 86 с.
64. Я досліджую світ: підручник інтегрованого курсу для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах) / Іщенко О. Л., Ващенко О. М., Романенко Л. В., Кліщ О. М. К., 2019. 89 с. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/1-klas/ya-doslzhuyu-svt/ya-doslzhuyu-svt-pdruchnik-ntegrovanogo-kursu-dlya-1-klasu-zakladv-zagalno-seredno-osvti-u-2-kh-chastinakh-shchenko-o-l-vashchenko-o-m-romanenko-l-v-klshch-o-m/>

65. Я досліджую світ : підручник інтегрованого курсу для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах) / О. В. Волощенко, О. П. Козак, Г. С. Остапенко. Київ : Світич, 2018. 92 с.
66. Я досліджую світ : підручник для 4 кл. закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах) / Т. Воронцова, В. Пономаренко, І. Лаврентьєва, О. Хомич, Н. Андрук, К. Василенко. Київ : «Алатон», 2021. 152 с.
67. Якименко С. І. Педагогічні ідеї Софії Русової та Марії Монтессорі: порівняльний аналіз : монографія. Київ : Слово, 2015. 296 с.
68. Developing Key Competences at School in Europe: Challenges and Opportunities for Policy. Eurydice Report, European Commission/EACEA/Eurydice: Luxembourg: Publications Office of the European Union. 2012 68 p.
69. Jan van Ek. Sociocultural Conference – Vantage Level, Council for Cultural Cooperation. Education Committee. 1996.
70. Pakhalchuk Natalia Oleksandrivna, Hroshovenko Olga Petrivna, Holiuk Oksana Anatoliivna USE OF EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN WORK WITH CHILDREN OF PRESCHOOL AND SCHOOL AGE. *Innovative «Approaches to Ensuring the Quality of Education, Scientific Research and Technological Processes»*.
URL: http://www.wydawnictwo.wst.pl/oferta_wydawnicza_oraz_zakup_publicacji/wydawnictwa;
71. Stakhova Inna, Groshovenko Olga. FORMATION OF READINESS OF FUTURE TEACHERS FOR ENVIRONMENTAL ACTIVITIES IN PRIMARY SCHOOL BY MEANS OF USING MENTAL MAPS. Theoretical foundations of pedagogy and education: collective monograph / Kazachiner O., Boychuk Y., Halii A. etc. International Science Group. Boston : Primedia eLaunch, 2022. DOI – 10.46299/ISG.2022.MONO.PED.2
72. Stakhova, I.A. (2021). Pedagogical technologies of formation of ecological competence of the future primary school teacher. *Innovative Approaches to Ensuring the Quality of Education, Scientific Research and Technological*

Processes. Series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts Katowice School of Technology Monograph 43. Publishing House of University of Technology, Katowice. P. 316-323.

73. Viktoriia Imber. The safety of children in the information society. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журн. Суми : Вид-во Сум.ДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. №6 (60). С. 310-342.